

"Från de väglösa och
hästlösa torpen
bortpå skogen."

FRÅN DE
VÄGLÖSA OCH
HÄSTLÖSA TORPEN
BORTPÅ SKOGEN

Eemgt Lundell

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Företal	1
Skiss/Karta	2
Inledning	3
Bebyggelsem på östra sidan sjön	4 - 5
Skogstorpem vid Skärgen	6 - 8
Drunkningstragedin	9 - 11
"Ullerudsmördaren"	12 - 13
Vägar och stigar	14
Sysselsättning och hantverk	15 - 16
Kvarnar m m	17
Skolan	18 - 19
Det religiösa livet	20
Härrkärreras besök	20
Egna förströelser	21
Slagsmål hos Jonas	22
Fler drunkningsolyckor	22
Hembränning	23
Jordemor/Barnmorskan	24
Utflyttningarna	25
Kontakten med utflyttarna	26
Den siste bofaste/ Gustaf Larsson	27 - 31
Några förkortade släkttavlor	32 - 44
Lomtjärnssättra - Norra Långtjärn m fl	45 - 49
Avslutning	50

Följande uppsats

"Anteckningar om befolkningen vid sjöarna Skärgen och Norra och Södra Långtjärnarna" gör inga anspråk på att vara annat än upptecknade beskrivningar och dylikt.

Uppgifterna, som framkommit vid intervjuer för Hembygdsboken och samtal med andra, får stå för deras räkning.

Wissa persondata är tagna ur Sunnemo församlings kyrkoböcker.

Syftet med uppsatsen är som helhet att bevara och vara ett material för dem som vill minnas och som söker kännedom om en förgången tid.

Vördsamt

Bengt Lundell

Munkfors.

← T SUNNEMO

T SKIDSTUGAN

NETJÄRN

SKÄRGEN

S LANTJÄRN

TANKVÄGEN

MUNKÖRS

3

7

1

2

4 & 3X

4

5 & 9X

- 1 KÄRRVÄGEN
- 2 PÅR FÖRSTÄDAN
- 3 SKÅRAB SVENSKVÄGEN
- 4 TÄN LARSSONS
- 5 ESKILSÄRÄDE
- ~~6 TÄN LARSSONS~~
- 7 UHRETTSTÄN
- 8 OLUF LARSSONS
- 9 LARSSONFELSDANS
- 10 RINGÖRE BENSTORRE

INLEDNING:

Året 1867 hade varit ovanligt kall och det hade blivit en mycket dålig skörd. Folk halvsvält sig igenom den påföljande vintern, för att i stället hoppas, att nästa år skulle bli mycket bättre. Förhoppningarna gäckades och år 1868 blev en exempellös torrsommar. Ingenting kunde växa. Tom potatisen, som alltid i nödtider varit fattigmans räddning, slog också fel.

I folkmun kallades länge år 1868 för det "svåra året". I många socknar fick prästerna i sina böcker över de avlidna införa "Svält" som dödsorsak. I tusentals hem blandades det bark i brödet.

Någon sammanfattande utredning om hungeråren på 1860 - talet finns inte och då näppeligen från förhållandena i de många fattiga torpen och backstugorna. Det fanns inget intresse att anteckna detta oerhörda svenska drama. Men då det gällde sådana händelser som slaget vid Lützen eller drabbningen vid Poltava, har historikerna klarlagt varje detalj och varje minut.

Nu vet vi knappast något med säkerhet om händelsernas gång i våra trakter. Kyrkböckerna är mycket knapphändiga och tillgången på gamla skrifter och anteckningar är ej vad man skulle önska.

Ett protokoll från en kommunalstämma 1867 i Sunnemo har antecknat, att man var bekymrad över att mindre arbetsföra personer, som saknade husrum, ej kunde få någon plats, där de kunde uppföra en bostad. Kommunalnämnden gick dock i borgen för den årliga hyresersättningen för några personer, som fick slå sig ned på Jan Erssons i Väsby utägor vid sjön Skärgen.

Från följande år finns ej heller några anteckningar om läget i socknen. Lika så är fallet, när det gäller åren 1887, 1888 och 1889, som allmänt betecknades som svåra. 1860- och 1870- talens befolkningsökningar pockade dessutom på större uppordning av mark och en utökning av arbetsmöjligheterna över huvud taget. Med detta som bakgrund kom en del sunnemobor och med dem ingifta att söka sig till Skärgen och Långtjärnarna och trakterna däromkring.

Det är deras liv och de efterföljande generationernas som vi sökt anteckna. Vi är väl medvetna om, att vi är ute i de sista minuterna för de muntliga traditionerna och i att erhålla uppgifter i forskningsändamål för denna bygds historia. Det är denna bygd -

om ock i ofullständig form, som blivit föremål för vårt intresse, ett speciellt intresse skulle man kunna tillägga. Ett litet ofullständigt men dock ett samhälle med t o m skola om också bara i några år, som fullständigt övergavs av sin fasta befolkning. I stället kom en ny kategori människor nämligen fritidsfolket.

Behbyggelsen på
östra sidan
sjön.

Skall man ta fasta på vad som berättas, så skulle det ej ha funnits några bofasta finnar vid Skärgen och i dess omgivningar. Det förefaller dock, som om det skulle ha varit någon sorts bebyggelse på östra sidan sjön. Men vad det varit för folk där finns inga uppgifter på.

Ett stycke nordöst från Anders Bengtssons stuga (nuvarande ägare Erik Persson, Munkfors) har påträffats rester av en mur (kanske det varit en skorstensmur). Det var kanske där som ANDERS från Bäckén skulle ha bott.

Det omtalas nämligen, att en Anders (efternamnet är oäkant) med härstamning från Sunnemo skulle ha varit bosatt på den sidan av sjön. Om detta är sant, då skulle han troligen ha varit Skärgens förste nybyggare. Denne Anders skulle ha varit till åren kommen, medan hustrun varit relativt ung. Så när Anders dog, gifte hon snart om sig, men blev änka för andra gången efter en tid.

Torparen Johannes Anderssons namn kommer snart in i bilden. Han var född den 4 oktober 1851 och skulle från början ha kommit från Aspåsen. Området på östra sidan sjön tillhörde delvis Aspåsen. Långt senare utbyttes området mot ett liknande längre söderut ägt av Uddeholmsbolaget.

Han, Johannes, skulle ha blivit ägare till Axel Kärrmans stuga och flyttat denna från nybyggarkolonin på västra sidan sjön till den plats den nu har.

ANDERS BENGTSSON kom från Kalvem och när han gift sig med BRITTA, dotter till Olof Larsson, en av de första egentliga nybyggarna vid sjön, slog han sig ned i "Johannes-stugan", liten och oansenlig som den var.

De fyra barnen växte upp i små omständigheter.

Lars från
Dammhogster

Det berättas också om en LARS OLSSON från Dammhogster i Sunnemo församling, som skulle ha varit en av de första nybyggarna vid Skärgen. Han skulle ha blivit "landsförvist" och att han skulle ha byggt en stuga på Lars Erssons i Norra Väsby utmarker.

Denne Lars Olsson var före sitt giftermål ansedd som en skötsam karl. Men fattigdom och elände gjorde, att han började stjäla. Det skulle dock ha varit från folk, som hade det relativt gott ställt. Tjuvgodset gömde han bortpå skogen, vilken för den skull fick namnet "Tjuvkällaråsen".

Enligt ryktet skulle "Damm-Lars", född i början på 1800 - talet, ha avlidit på Varbergs fästning och detta skulle vittna om, att han inte övergav den brottets bana, han så tidigt kom in på. Ett påstående säger dock, att en av hans söner kom i början av 1860 - talet till Skärgen och blev en av de första nybyggarna.

SKOGSTORPEN VID SKIRGEN

Ett förnämligt bidrag till Minnedomen om de små skogstorpen och om de människor, som sökt sig till Skirgen för att där finna en plats för sin levnad har AUGUSTA ERIKSSON (född 1874) lämnat till Hadar Vessby för Sunnemo hembygdsboks räkning.

Hon relaterar hur det en gång under de svåra tiderna på 1860-talet kom en man till de båda nordligaste gårdarna i Norra Väsby. " Den nedre av dessa ägdes av hemmansägaren och kommunalmannen PER ERIKSSON och den övre av hans bror LARS ERIKSSON. Besökaren bad att få bli nybyggare vid Skirgen, där de båda liksom bonden söder om dem, OLOF JONSSON, hade utskiften. Han menade, att niset mellan Skirgen och Södra Långtjärn skulle bli en lämplig odlingsplats.

Han fick det begärda tillståndet. Senare kom det fler, som ville bosätta sig på detta område, och kommunen förband sig att betala markhyran för dem.

JAN LARSSON hette den förste nybyggaren. Hur det gick för honom? Jo, han gav sig ensam iväg till Skirgen. Där röjde han byggnadsplats, högg timmer, släpade fram det och började bygga sig en stuga. Den hade förstuga, kök och kammare och var väl knuttimrad. När hösten kom, hade han nått till mellantaket. Då tänkte han provisoriskt över detta med bark, näver och annat material. I den stugan tillbragte han och hans hustru vintern.

Närsta höst hade han kommit ett gott stycke vidare. Stugan var färdig, potatisökern röjd och en del annat var gjort. Jans duktiga hustru, KARIN, hade tagit mängder av löv, samlat gräs på myrarna, vid bäckarna och i avverkningsfallen. Det mesta bar hon hem på ryggen. Den nästa vintern blev lättare, ty nu hade man gotmjölk.

Arbetet gick vidare. Jan byggde en ladgård, med lada och loge. Han och hans hustru for till Skoga marknad och köpte ko. På tervägen var de framme i Väsby och visade, att det hade gått dem. Men då grät Karin. Var det med tanke på alla deras umbäranden eller var det av glädje över att nu vara så "rik"?

De strövade och slet vidare, och det gick alltjämt bra för dem. Både Jan och Karin var duktigt folk, det har jag från flera håll. De hade fyra barn, flickor alla. (Enl Husförhörboken skulle de ha fått sex barn, fem flickor och en pojke. Se förk.släktreg.)

De hade allt, säger Augusta. Stora kar med mjöl, både rågmjöl och skrämmjöl, och att de had "söggel" i bou. Denna stod öster om logon intill vedskjulet. Snart hade de en ko till, och den sades det, att Karin hade sparat ihop pengarna till.

Efter Jan och Karin kom OLOF LARSSON (Ol Larssa), som var bror till Jan. Han röjde sitt torp i ett vackert läge nära sjön Skärigen - hans måg skomakare LARS NILSSON övertog stället, och dennes son GUSTAF LARSSON blev den siste bofaste vid Skärigen. Den gamla stugan, nu nedsjunkn, och uthusen står alltjämt kvar.

Som tredje par kom till Skärigen JOHAN SVENSSON, född på Kirra under Aspåsen, och hans hustru ANNA, född i Gräs. Han var halvbror till Jan Larssons hustru Karin. De byggde en stuga om ett rum. Uthus byggdes och ko hade de. Stugan hade en stor murad öppen spis med spiselhäll och sidoständare av järn, fyrspis blev aldrig insatt. Golvutrymmet var knappt tio kvadratmeter. I stugan levde sju personer, föräldrarna och fem barn. Den äldste sonen, JOHAN, som mihända var född före ankomsten till Skärigen, var fäga arbetsför och levde ogift. Han byggde sig senare en egen liten stuga nära föräldrarnas.

PER JOHNSON och hans hustru STINA byggde sin stuga något öster om Jan och Jonas. De hade två döttrar. Den äldsta blev gift med "Skinnar-Olle", och de nygifta bodde kvar i morföräldrarnas hem - och fick två barn. På samma tomt byggde markägaren senare en ganska rymlig timmerstuga med förstuga, stort kök och hammare. Där kom storjägaren ANDERS JOHNSON och hans hustru att bo. I äktenskapet föddes tre pojkar.

Ol Larssas dotter Britta blev gift med ANDERS BENGTSSON från Kalven. Närmare sjön öster om Per Jonssons byggde AXEL KÖRRIAN och hans STINA sitt hem. De hade fyra barn. Axel och Maria "reste norr-ut" till "Norden" som andra från Skärigen och dottern ANNA emigrerade till Amerika. ERIK RÅD odlade upp stället på östsidan av Södra Långtjärn och bodde där med sin unga hustru. Ett stycke söder därom, litet för sig själv, hade "Dog-Lars" en koja, o kuj. Han hade hustru, en pojke och en flicka. (Enl Husförhållsboken skulle de ha fått tre barn, en flicka och två pojkar. Se förk. släktreg.)

Berättaren AUGUSTA ERIKSSON var född den 29 oktober 1874 och dotter till Jonas och Anna Svensson. Hon var det fjärde barnet av fem i familjen. Hon blev gift med KARL ERIKSSON och de fick Överta Erik Rååds stuga, som var något större än föräldrarnas och försedd med en förstuga. Sju barn födde Augusta i stugan vid Södra Långtjärn, varav en son dog redan då han var två år. De bo nu på olika håll då detta berättas för Hedar Vossby 1953. Fru Eriksson fortsätter:

"Hur kunde åtta personer - vuxna och barn, däribland spädbarn - rymmas i ett enda rum med bara ytterväggar? I stugans norra ände fanns visserligen en smal, trång förstuga, men denna var oeldad. Ändå måste den lilla stugan rymma mera. En bonde från Lid och hans dräng låg där bland alla de andra i två vintrar, medan de körde i skogarna, och en bonde i Björngården och hans dräng en vinter. Hårda villkor!

Först ett gott stycke fram på 1900-talet byggde Uddeholms bolag stall och körstuga vid Skärigen."

Rätt länge gick det bra för skärigenfolket - fast det var med slit och släp man klarade sig. Ibland kunde också svälten gå sig tillkänna. Men så kom den hemiska olyckan, som blev den verkliga tragedin. Det var den mörka höstmorgonen den sjätte november 1877, då fyra torparhustrur och en tolvårig pojke på väg till ett husförhör i Villiansbol drunknade i Skärigen.

Drunknings-
tragedin

Husförhören är en gammal institution inom den svenska kyrkan och något som det ålåg prästerna att sköta. Vid dessa tillfällen skulle sockenborna visa sin kunnighet i de heliga skrifterna genom att svara på prästens frågor och att visa sin förmåga att läsa och skriva. Var och en fick därefter en "betygssättning" och då det ibland var ganska känsliga uppgifter, som framkom, begagnade sig prästen av särskilda tecken i Husförhörboken/längden.

I denna längd infördes efterhand fler uppgifter, som närmast hade folkbokföringskaraktär. Före 1888 var frånvaron från husförhör belagt med böter.

När sålunda en grupp från Skärgem menar sig till Villiamsbol för husförhör var det säkerligen de här nämnda orsakerna som spelade in. Möjligheten att bevista husförhören hade utsträckts till att omfatta två dagar med tanke på kvinnornas dagslånga bortavaro från barn och hem. Första dagen skulle sålunda fyra torparhustrur och en pojke fram till förhör, medan systrarna Britta och Mathilda, döttrar till Olof Larsson, skulle infinna sig följande dag.

Den grådisiga höstmorgonen den 6 november 1877 blåste det kraftigt och vädret var inte det lämpligaste för att ta båten över sjön och för att komma till vägen vid Vinnershäcken, förbi Lillsjön och så småningom komma fram till Villiamsbol. Man varnade den manhaftiga Karin, Jan Larssons hustru, som liksom förde kommandot. Men det blev som hon hade beslutat sig för. Båten var en stor och välgjord farkost, som skulle kunna motstå rätt så svåra påfrestningar om inte något särskilt inträffade. Håttbyggare var en Skogvaktar- Anders från Älfsbacka.

Men detta något oväntade inträffade.

När ingen av de fem kom hem före mörkrets inbrott anade man, att något måste ha skett, och man gav sig ut för att leta. Misstanken om att det var frågan om en drunkningsolycka besannades snart. Karin, som var ett kraftigt kvinnfolk, hade i det längsta hållit sig kvar vid båten och hon återfanns där Vinnershäcken mynnar ut i sjön. När hon drivits så långt av vinden, då var också hennes krafter slut.

I och med att promnyckeln hittades genom dragningarna kunde olycksplatsen bedömmas något så när. I den rådande blåsten hade

båten troligen kommit ur kurs och drivit mot udden mellan vikarna i norra delen av sjön och där törnat mot ett stengrund, varvid samtliga hamnat i vattnet. Naturligtvis är detta händelseförlopp konstruerat, men sannolikheten tyder på, att det gått till på det viset. Något åsyna vittne fanns ju inte.

Pojken Lars Johan påträffades endast ett stycke från land på västsidan av den befarade olycksplatsen, där han hade sjunkit för sista gången. Lars Johan var en dålig simmare men kunde ha klarat sig, för där han återfanns var vattnet ganska grunt, om nu inte skräcken totalt hade lamslagit honom.

I Villiamsbol hade man ingen aning om det skedda, så när Jonas Svensson nästa dag kommer in i skolsalen, där husförhöret pågick, för att underrätta prästen, kom nog Brittias förvåning:

"Se häcken stååll, som går fram te prästen utta nå vider", att omfatta även de övriga i salen. Det blev naturligtvis stor uppståndelse, då Jonas talat om vad som inträffat vid Skärgen.

Vid den fortsatta dragningen återfanns Erik Rååds hustru, men de två övriga förblev borta, trots att man höll på att söka fram till dess sjön frös till. En tanke bland alla andra var, att den klädsel med bl a yviga kjolar, som kvinnfolken begagnade på den tiden, kunde ha gjort sitt till, att de hållit sig flytande och att detta skulle ha bidragit till, att de drivit långt från kantringsplatsen och sjunkit till sist.

Först nästa vår återfanns de två återstående drunknade. Det var Jonas vid Lomtjärn, som fick se dem ett stycke ute i sjön. Per Jonsson, ute på sjön för att syna sina garn - han var den egentlige fiskaren vid Skärgen, hörde Jonas hojtande, då denne skrek:

"Ja har fått tag i kvinnfólka!"

Jonas var riktigt upprörd över anblicken av de två drunknade, där de låg i närheten av varandra i vattnet. Per Jonsson hade all möda att få de två kvinnorna, som var i direkt upplösningstillstånd, upp i sin båt för att ro dem hem mot sin stuga. Där spikades det ihop två kistor av de bräder, som fanns till hands och bud gick till prästen och några hästar lejdes från Sunnemo för transport. Från flytbron och fram till Björngården användes triangelslip och sedan blev det vanlig arbetsvagn fram till kyrkogården i Sunnemo.

Utom Karin Larsson (f. 22 maj 1830) drunknade Eriks Rååds hustru Anna Maria (f. 5 februari 1850), "Skinner-Olas" hustru Stina (f. 6 januari 1844) och Lars Perssons hustru Maria (f. 7 juni 1832) och sonen Lars-Johan (f. 29 juni 1865).

Karin Larsson var äldst med sina 47 år. Hon lämnade efter sig förutom maken Jan Larsson sina fem döttrar: Kerstin, Karolina, Maria Augusta, Klara Vilhelmina och Kristina Josefina, som senare blev gift med Per August Rååd, och sonen Lars Gustaf.

Anna Maria Persson- Rååd, född Andersdotter, var 27 år och 9 månader. Hon lämnade efter sig förutom maken Erik sina tre barn: Pär August, Anna Kristina och Otto Emil.

Maria Larsson, född Jonsdotter, var 46 och ett halft år, maka till Lars Larsson, efterlämnade de två barnen Maja Kajsa och Per August.

Lars-Johan Larsson, 12 år, var son till förutnämnda Maria och Lars Larsson.

Stina Olsson, född Nilsson, var 33 år och 10 månader, efterlämnade maken Olof Olsson, vanligen kallad "Skinner-Ola" och de tre barnen: Olof August, Ida Justina och Nils Johan, som var endast två och ett halft år gammal.

Det var ett fruktansvärt hårt slag för de närmaste och för dem som mist sina grannar och vänner. Den lilla kolonin av nybyggare kände det, som om en del av dem själva hade gått bort. Det betecknas som en verklig prestation, att de flesta kom igen med förnyade krafter, för att ta nya tag, fast inte blev det som förut. Trots alla motgångar och besvärligheter växte det dock upp duktiga människor vid Skärgen och Långtjärnarna, "i de väglösa, hästlösa torpen borta i skogarna".

Fyrtio år därefter inträffade en annan händelse fast av annan karaktär. Men nog var det händelserika dagar, man talade länge om.

"Ulleruds-
mördaren."

Wintern 1917 och 1918 slog till tidigt.

Per Persson i Orrmossängen hade inga svårigheter, när han höll på med att köra in virket till milorna, han skulle kola på Brånberget. Men han blev förvånad, då han fick besök av en man, som kom körande i en gigg. Hästen hade körts hårt och var löddrigt svett.

Per förstod, att allt inte stod rätt till med detta ekipag. Främlingen frågade efter vägen till Filipstad och så ville han byta häst med Per. Det hade Per inget intresse av men visade dock åt vilket håll han skulle ta för att komma fram på körväg. Då tog främlingen och spände ifrån åkdonet och fortsatte ridande norröver.

På Södra Långtjärn gick det bra och isen höll för både häst och karl, men då han kom i närheten av spångerna, som gick över långtjärnsmyrarna, då brast underlaget och hästen sjönk ner i myrmarken. Efter hopplösa försök att ensam få upp hästen såg sig främlingen ingen annan råd än att söka få hjälp. Att det fanns stugor i närheten hade han ej observerat utan ställde kosan upp till Hästberget, där han såg, att det lyste i fönstren.

Där tog Ludvig Larsson emot och gjorde sig startklar med detsamma, då han hörde, att en häst hade gått ner sig. Han tog vägen västerut för att få med sig Gustaf Andersson i Södra Höjden. Det var två stöddiga karlar, som varit med i leken tidigare och hästen kom snart upp på det torra. Men den var i dålig kondition, blöt av dy och svett.

På Ludvigs fråga vart det skulle bära av i fortsättningen, blev svaret, att han skulle till Filipstad, men att han kommit på avvägar och tänkte fortsätta ritten, när hästen blivit ren och torr. Men det tillät varken Ludvig eller Gustaf, utan hästen fick följa med till Södra Höjden för att stå i stallet nogminstone över natten. Det var mer än behövt både med mat och vila för såväl häst som ryttare.

Katharina, Gustafs hustru, som varit hos sin syster och svåger, Manne Jäger, hade fått reda på om en mordbrand i Äfja i Övre Ullerud. Sammanhanget med branden och deras nattliga gäst föreföll ganska given, varför Katharina fick sin svåger att omgående sätta sig i förbindelse med länsmannen i Höje. I sällskap med bl a fjärdingsman Arvidsson i Munkerud var det ingen större svårighet att omhänderta mannen, som förresten var ganska deprimerad, han hade hållit sig relativt lugn under natten och på förmiddagen innan polisen kom.

Vid ett första förhör och av vad som senare framkom, visade det sig, att han var mordbrännaren och att branden dagen förut vid Äfja gård i Övre Ullerud var hans verk. Att mannen var sinnesrubbad, var det inget tvivel om. Det säjs, att hans inställning till allt vad bondeförbundare hette skulle ha varit anledningen till den bestialiska gärningen. Själv var han arrendator av det lilla torpet "Brännvinstorp", som låg i trakten. Så han visste mer än väl vad branden betydde i förlust för ägaren. Utom den värdefulla djuruppsättningen, inklusive den praktfulla hingsten gick också årets gröda tillspillo.

Mordbrännaren hade sökt sela hingsten för en vagn för att fortsätta därifrån, men hade misslyckats med detta, varför han antagligen fick fortsätta till fots över Klarälven till Hällekil. Där hade han sökt anlägga eld i en av byggnaderna men ångrade sig av vissa skäl och låtit brasan tyna ut utan att åstadkomma någon större skada. Han tog dock en av hästarna i stallet och spände för en gigg och åkte därifrån upp till Munkfors. Där hamnade han på avvägar och kom till Östra Haget, ett torp i östra utkanten av samhället. Där visade det sig senare, att hästen hade vattnats och under tiden oroligt sparkat upp marken kring brunnen. Efter detta hade mannen fortsatt på sin felt inslagna väg och kommit upp till Per Persson på Brånberget.

Giggen, som senare kördes till Orrmossängen, stod för påseende i flera veckor innan den hämtades av ägaren. I giggens botten stod skrivet: Per Andersson - Lööf.

Då gärningsmannen iförd handbojor lämnade "Sönner Höjda" lär han ha hotat med, att så fort han skulle bli fri, skulle han komma tillbaka och göra upp med Kathrin och Gustaf. Detta hot fanns alltså i bakgrunden och lämnade aldrig de båda makarna någon ro. Det slog också in efter en del år. Mordbrännaren kom tillbaka för att hämnas. I tid och på omvägar ^{fick} Kathrin och Gustaf reda på att mannen var på trakten. För den skull gick de öst på till sina bekanta vid Skärgen för att söka skydd. En arbetare från Sunnemo på väg till sitt arbete i Munkfors blev ombedd att sätta sig i förbindelse med polisen och det hela avlöpte väl. Mordbrännaren blev omhändertagen och lugnet återkom till stugorna bortpå skogen.

Vägar och
stigar

För folket vid Skärgen och Långtjärnarna gick förbindelserna skoglöst och efter gångstigar från Norra Höjden, Södra Höjden och fram till spångerna vid Långtjärnsmyrarna. Från Hästberget kunde man ta rakt söderut ca tre kilometer och från Sunnemo kunde man gå stigen förbi Wäsbysättra och fram till Vinnarsbäcken för att därifrån sommartid ro med båt till resp hem. Trots det stora behovet av roddbåtar fanns inte mer än en fyra - fem tillhands.

Det förefaller som om turerna västerut - till Munkfors - var de mest förekommande. Dit bars det mesta av bytesvarorna såsom fågel, fisk och älgkött för att istället få nödiga matvaror, salt och tobak mm, ammunition inte att förglömma. Där kom också järnvägen att så småningom byggas och förbindelserna med yttervärlden att förbättras. Karlstad var residentsstaden med sina inrättningar - tingshuset bland annat. Men det var först efter 1902 som detta hände.

Ibland kunde man få anlita körkarlar, som hade körslor mellan Munkfors och Sunnemo, att ta med varor från Åströms affär och senare Hjelms. Men vid vägskalet i Hästberget och söderut var det att pöcka och bära på ryggen de återstående kilometrarna hem. Här var det aldrig frågan om att få varorna forslade genom klövning. Det fanns ju inga hästar. På vintrarna fanns det särskilda vintervägar, där virket från skogen kördes fram, och som underlättade körslorna förbi de kraftödande backarna - Hästbergsbacken var särskilt svår. Då var det möjligt att få transporterat ända fram efter den tillfrusna sjön. Frågan är om denna vinterväg användes vid frakt av gjutjärnsvaror från Sunnemo gjuteri till Munkfors Bruk tiden före Sunnemohyttans nedläggning 1887.

Söder ut hade man mindre förbindelse med Gräsmangen och Älfsbacka. Och då var det i de flesta fall båtledes till "Strupen" och sen följa Svartån.

Åren 1921 och 1922 anlades den nya vägen över "Höjda". Den blev några km längre än den gamla, men istället kom nivåskillnaden att bli så mycket märkbarare. För Skärgefölkets blev den nya sträckningen av utomordentligt stor betydelse. Man hade möjlighet att komma fram med häst och vagn och med bil, när den tiden kom. Det blev lättframkomligt åt vilket håll man skulle färdas. Vid den tiden hade den lilla befolkningen minskat ytterligare, medan sommarstugeägarnas antal hade ökat.

Sysselsättning
och
hantverk

I Sunnemo sockens husförhörböcker nämnes en del om de första nybyggarna "bort på skogen". Där det inte fanns säterstugor att få överta blev det att timra ihop nödig bostad och uthus och det fanns även de, som fick finna sig i att leva familjeliv i kojor - något för sentida människor alldeles ofattbart.

Nyodling blev det ej i någon större omfattning. Det blev som regel upptaget för ett potatisland och kanske så småningom lite ängs- och mark. Därefter byggdes ev en liten ladugård och loge. En get eller en ko blev nästa önskan, för kom barnen, som de också gjorde förr eller senare, var mjölk i huset en nödvändig vara.

Den huvudsakligaste sysselsättningen var för karlarna jakt och fiske, när man inte högg i skogen. Anders Jonsson och Anders Bengtsson betraktades länge som de verkliga storjägarna. Men de övriga var heller inte bortkomna, när när det gällde att sikta rätt och fånga i en eller annan form och dra hem till huset sånt, som var lämpligt att livnära sig på. Det var skyttar ut i fingerspetsarna och vapen inom räckhåll. Fint korn på skogens djur och när det var något tvåhönt i närheten.

Till en början var det egen tillverkning av nät och ryssjor samt mjärdar (maaler, som de också benämndes). Ganska stor skicklighet erhöles och materialet lingarn förstärktes med hästtagel, för då blev näten både starkare och varade således längre. Så småningom kom färdiga nät och mjärdar i bruk. Särskilda firmor möjliggjorde genom sina kataloger beställningar på dylika och nätbindarkonsten blev mer och mer lagd åt sidan. Däremot höll sig tillverkningen av mjärdar att pågå många år framåt. Det berodde på, att man gjorde dem av videspö och bands ihop av tvinnade vidjor, och som verkade mera gömställe för nogminstone den mindre fisken.

Att bygga vasar ute i sjön var till en början inte så vanligt; det var att hugga ned materialet vintertid och dra ut det på isen. Senare blev det mera ordning även på detta arbete genom att binda ihop och förankra vasen på lämpligt djup då fick man ett gott tillhåll för fisken. Och skulle det metas med spö och ha mask eller något annat till agn, då var det ju lämpligt, att veta var fiskem höll till.

Att antalet båtar vid vissa tillfällen ej var större än en fyra - fem stycken förvånar, då man tar i betraktande beroendet av detta färdmedel såväl vid fisket som för att komma fram till arbetsplats eller närmaste bärställe. Det var inte så många som ägnade sig åt båtbyggeri, men att det tillverkades "prommer", som var den all-dagliga benämningen på ekor, den saken är bevisad.

Förutom arbeten i skogen var det för skärgesfolket möjligheter att få anställning vid industrin eller tegelbruket i Munkfors. Men först som sist bör understrykas, att det var svårt för dessa naturmänniskor att vänja sig vid bestämda tider och att vara stängda inom fyra väggar. "Taket är så lågt", lär en ha sagt.

Flera hantverksyrken var representerade vid sjön, fastän tillverkningen var givetvis inte i någon större omfattning. Sålunda fanns perioder både skomakare och skräddare; korgmakare - det var Per Jonsson - och garvare, fast i mindre skala, det var "Skinner-Ola".

För att belysa något av den ekonomiska sidan finns möjligheten att studera en av Uddeholmsbolagets journaler, som finns att tillgå i Gubbkroken bland hämbygdsföreningens samlingar.

Vi har tagit fram sidan 166, och där kan vi läsa följande:

<u>Lars Nilsson, Skärgen</u>				<u>Dagboken</u>	
1901	Juni	4	Per Contant	19.89	
1902					
	Febr	5	" d	10.00	
	Maj	2	" d	17.67	27.67
	Aug	7	" d	15.10	
1903					
	Mars	3	" d	1.20	16.30
	April	23	" d	5.44	
	Juni	3	" d	3.82	
	Juni	20	" d	1.97	

Johan Björkman, Skärgen

1893

Januari

5	kg	Sill	1.00		
50	"	Rågmjöl	7.50		
1	"	Caffe	1.90		
2	"	Socket	1.00		
2	lit	ärtor	0.40		
5	kg	Hvetemjöl	1.20		
2	lit	fotogen	36		
1		Säck o. Lån	40		
330	lit ?	Potatis	10.-		
1	rulle	Tobak	1.10		
		Tändstickor	20		
1/2	kg	Caffe	1.18		
1	"	Socket	77	385	27.61

Odling och
kvarnar

Beträffande sädesodling så förekom detta ej i någon större omfattning. Det odlingsbara och upphrutna området kring varje stuga användes i de flesta fall för potatisodling, som vi nämnt tidigare. I sin redogörelse, som kan läsas på sidan 5, berättar Augusta Eriksson, hur Jan Larssons Karin står i för att t ex skaffa foder åt sina husdjur. Så fort det var möjligt släpptes korna på skogen; men det var också en lång vinter, som de skulle ha föda.

Gustaf Larsson talar också om, hur Jan och Karin dikar och står i på sitt område och får riktigt granna skördar. . .

Skulle det vara behov av sädesmalning, så fanns närmaste kvarn vid Sunnemohyttan eller så var det att åka till Munkfors. Tidigare fanns en kvarn vid Kvarnbäcken, som rinner mellan Lillsjön och Skärgen. Väsby kvarn låg enl Wallringh vid Mobäcken och Aspåsens kvarn låg vid bäcken, som går förbi Aspåsen.

Vi hänvisar till föregående sidas revirjournal fördd av Uddeholmsbolaget när det gäller uttag av varor och dess priser.

Lars Nilsson, Skärgen

15	Maj	1901	fått	10 kg	Valssikt	för 2.00
11	Juli	"	"	10 "	"	" 2.00
30	Sept	"	"	20 "	"	" 3.80
24	okt	"	"	?	"	" 1.90
29	Mars	"	"	1/2	Caffe	" 65

Skollan

Inom Sunnemo församling togs skolfrågan upp på en stämma sommaren 1830. Sockenskolor hade redan tidigt börjat i grannkommunerna. För Sunnemos del gick det trögt att realisera sådana planer och först 1832 den 4 juni kom verksamheten igång.

Småskola kom först 1873 tillstånd vid Skärgen, då man ansåg att barnantalet var såpass stort, att verksamhet kunde bedrivas. Undervisningstiden var rätt så begränsad och skedde med hjälp av vad vi i våra dagar skulle kalla för okvalificerad kraft. Särskild lokal fanns ej, utan undervisningen bedrevs i hemmen och skrivning - läsning var de egentliga läroämnena. Från 1873 fram till 1881 höll församlingen småskola där. Under denna tid hade ett 20 - tal elever fått sin första elementära skolundervisning.

Så snart småskolestadiet var genomgången var det att flytta för fortsatt skolgång och då blev det skolan i Villiamsbol.

Födda barn troligen skolpliktiga i Skärgens småskola:

<u>Födelseår</u>	<u>Antal</u>	
1860	1	
1861	2	
1862	0	
1863	1	
1864	3	
1865	1	
1866	2	
1867	3	
1868	1	
1869	0	
1870	2	
1871	1	
1872	1	
1873	0	
1874	2	
1875	1	
		Summa 21 stycken.

Ovanstående tabell kan korrigeras mot tabellen på nästa sida.

Elever från 1873 till 1881 och deras föräldrar:

(Tabellen gör ej anspråk på att vara fullt korrekt).

<u>Elevernas namn</u>	<u>År</u>	<u>Föräldrarnas namn:</u>
Karolina	1861	Jan. Larsson.
Maria Augusta	1864	"
Klara Vilhelmina	1867	"
Kristina Josefina	1874	"
Axel / Kärrman	1864	Stina Larsson f. Nilsdotter.
Maria "	1868	"
Matilda	1860	Olof Larsson.
Lars Johan	1863	Jonas Svensson
Karolina	1866	"
Emil	1870	"
Maria Augusta	1874	"
Per August	1866	Erik Persson- Råd
Anna Kristina	1866	"
Otto Emil	1870	"
Lars-Johan	1865	Lars Larsson: (Bog- Lars)
Maja Kajsa	1867	"
Per August	1872	"
Karl / Karlsson	1861	Maria Olsdotter
Olof August	1867	Olof Olsson.
Ida Justina	1871	"
Nils Johan	1875	"
Ludvig	1864	Lars Persson. (Hästherget)

Den nya normalskoleplanen av 1878 innebar för undervisningens del ett framsteg, men blev för samtliga skolelever från Skärgen en nackdel genom den långa och besvärliga skolvägen till Williamsbol.

Det religi-
ösa livet

Fosterlandsstiftelsens församling i Sunnemo sökte redan i början av 1860- talet att föra fram sin förkunnelse till den då fåtaliga skärgebefolkningen. Någon större anslutning religiöst sett blev det aldrig, men för dessa människor blev bönemötena en händelse, ett avbrott i det kanske enahanda i strävandena för livets uppehälle.

Flera predikanter kom under årens lopp sålunda att besöka den lilla kolonin i sitt vällovliga syfte. Särskilt var det en ung förkunnare, som kallades Hane (?), som var mycket omtyckt.

När mjölnare Karl Johan Borgman från Munkfors blev mera intresserad för Skärgen kom Missionsförsamlingen omkring 1920- talet att bidra med möten och sammankomster. Borgman, som var djupt religiös, var även kraftigt nykterhetsintresserad och ansåg sig ha en värdefull uppgift att fylla vid denna tidpunkt i skärgefolkets liv. Han skaffade sig och sin familj en sommarstuga vid sjön.

Hans goda förmåga att förkunna bibeln i tal och sång lär ha fått följande omdöme av en av skärgegubbarna:

"Du va mej en djävul te taal. Då ha ja int trott däj om!"

Härrkäreras
besök

Då väderleken tillät kom ofta "härrkärera" vid Munkfors bruk på besök. De var väl rustade för att ibland leva "i sus och dus" och deras närvaro både hördes och märktes lång väg. Och det var inte bara skrovliga mansröster som fördes vida omkring.

Vid ett tillfälle var förningen uppdukad med mat och dryck i långa banor. Man hade avsmakat och funnit det hela vara till belåtenhet, men så var det någon som föreslog en liten båttur i skymningen. Någon längre tur blev det inte, därtill väntades det för mycket på vad som fanns på lägerplatsen d v s Jan Larssons loge.

Ibland brukar man tala om tablå, och det blev det vid det här tillfället. All mat och all dryck var som bortblåst. Någon hade nämligen passat på tillfället, då skaran var ute på sjön, att lägga sig till med hela alltet - rubb och stubb.

Bengt- Hugo och Jan Larsson fick skulden. Det dröjde flera veckor efter detta "spektakel" innan "kantorshärrera" kom på nytt besök.

Förströelse

Folk ute i förskingringen söker sig ofta till varandra. Såväl i glädje som i sorg tyr man sig tillsammans. Nu är inte Skärger med sina fyra km (ca) i längd och ganska långsmal, något vidsträckt område, men det blev ändå så, att man hade behov av att träffas och vara ihop ibland. Härtill bidrog givetvis, att flera var insläktade med varandra. Det var bröder och systrar, halvsyskon och svågrar samt arbetskamrater, som tydde sig tillsammans med känslan av viss samhörighet mot "skojare" och annat folk, som inte drog sig för att se skärgesfolket över axeln och försöka utnyttja deras kunighet i både det ena och det andra och inte minst i när det gällde jakt och fiske.

Det var småfestligheter med mat och brännvin som ingredienser, men det förekom även både sång och musik. Flera hade goda sångröster och fiol kunde dessutom hanteras till belåtenhet. Ol Lars (Olof Larsson) var ansedd som en god fiolist och så får vi inte glömma Bengt- Hugos Britta. Hon spelade munspel, hon, med en enda tand i munnen, som doktor Tolin i Munkfors till sist lyckades få dra ut. Han var Brittans kund, när det var frågan om fågel och fisk.

Den lilla ön, söder om ~~Rönnes~~^{Hänsjö} sommarstuga, var många gånger tillhållet för dessa sammankomster. Då byggdes lövgrottor och antagligen förekom rikligt med dricka och korv som tillhugg. Efter den tiden kallades också ön för "Körvöa".

Så var det många historier i sammanhang med påstått tjuvskytte av ett eller annat slag och om hembränning. Att en eller annan älg gick över gränsen till de sälla jaktmarkerna är lätt förståeligt liksom att ej jakttiderna hölls så noga, när det gällde fågel; folket hade fattigt över lag och då använde man sig av den gamla regeln, att nöden har ingen lag. Det påstås, att en av gubbarna var instämd till tinget ej mindre än ett tiotal gånger för påstådd tjuvjakt.

Ibland förekom en viss irritation som var svårförståelig, men som ändå fanns där. Naturligtvis var anspråken inte så stora - förhoppningarna om bättre tider och förhållanden skymtade. Rätt så länge gick det an för skärgesfolket, fast det var med slit och släp man drog sig fram.

Slagsmål

När det gällde läkarbesök, så var det att uppsöka endera doktor Tolin i Munkfors eller doktor Sahlin i Uddeholm. De två var mest kända och dem drog man sig häst tillminnes, när olyckan hade varit framme. Ibland kunde det verkligen vara hårda bataljer, då läkare måste uppsökas per omgående.

En dag fick Jonas Svensson besök av ett par sk "Skojare". Tidigare på dagen hade Johan Björkman, han bodde en kortare tid vid Skärgen och var måg till Erik Rååd, en av nybyggarna vid sjön, kommit på besök. Då skulle det enl berättaren ha blivit ett riktigt slagsmål. Skojarna skulle som tillhygge ha begagnat sig av en lie och Björkman lär ha blivit svårt tilltygad, innan inkränktarna drog sig därifrån - med skottsälvor efter sig.

Fler drunkningsolyckor

Beträffande drunkningsolyckor så var vad som hände hösten 1877 den värsta. Men det förekom även senare, att folk ramlade i eller gick ned sig på sjön. Det berättas, att några karlar från Munkerud hade varit på besök vid sjön och att de hade haft oturen att gå överbord. Tid och rum har inte kunnat fastställas, men troligen har de inte varit de enda som gått bort under sådana omständigheter.

Ett av Per Jonssons barnbarn bosatt hos sina föräldrar i Karlstad blev ett offer för svag is någon gång efter sekelskiftet. Pojken hade med ^{sig} sina hemgjorda skridskor (skener, som dom kallades på den tiden), vilka han ville demonstrera för sina kamrater. I sin iver att visa sin färdighet kom han för långt ut och isen brast under honom. Räddningsförsöken var hopplösa.

En del andra tillbud till olyckor har givetvis funnits, men de har klarats av på ett eller annat vis. Naturmänniskorna har sina egna metoder och hjälpmedel.

Hembränning

Åtskilliga år innan det kom nybyggare till Skärgen förbjöd Uddeholmsbolagets dåvarande disponent all brännvinstillverkning inom bolagets domäner.

År 1865 tillstyrkte Sunnemo församlingsstämma en minut-handel med brännvin. Försäljningsstället skulle bli Aspåsen. Dessa två beslut blev också två faktorer, som kom att inverka på skärgesfolkets konsumering av sprit. Hembränningen skulle tas bort och handel med brännvin skulle legaliseras. Senare blev försäljningen koncentrerad till bl a Karlstad och Filipstad och detta gjorde, att den eftertraktade varan blev ännu mera svåråtkomlig.

Omkring 1920 skulle (enl vår sagesman) den första hembränningsapparaten ha kommit till Skärgen genom en handelsman från Munkfors.

"Supinga" var nånting man tog till då humöret var under noll, men också när det var motsatsen. Kom det till kritan, så blev det nog lite när som helst, när det krävdes att släcka törsten. Det gick en tid med den olovliga verksamheten, men så en dag fick handelsmannen d v s försäljaren av apparaten reda på, att det skulle göras husesyn vid sjön. Det hade antagligen sipprat ut, att hembrännt var lättåtkomligt.

Som tur var hade den nya vägen förbi Skärgen börjat byggas, så det var att ta sig så fort som möjligt - med cykelns hjälp - till hembrännaren. Men denne var inte hemma för tillfället, utan det var gumman hans, som höll apparaten igång. Utan vidare lär handelsmannen ha tagit apparaten och rott ut på sjön med den.

Så nu lär det ligga en hembränningsapparat i sjöns djup. Hade det varit gubben själv, som sänkt apparaten, så hade den med säkerhet varit försedd med lina och flöte. Ty någon dumbom var han inte.

Jordemor

De begränsade utkomstmöjligheterna och tanken på framtiden och särskilt då barnens gav anledning till oro. Ytterligare något som bidrog till osäkerheten och då speciellt för de yngre kvinnorna var barnsbörd och vad detta hade i följe.

Ur hembygdsboken saxas: "År 1864 kommer förslag om att anställa en examinerad barnmorska inom Sunnemo socken, men detta ansågs för dyrt, och man skulle utröna, om det ej i församlingen fanns någon passande kvinnsperson, som hade fallenhet för detta yrke, och som ville lära upp sig hos den examinerade barnmorskan i Råda.

Det blev så småningom tillsatt en "jordemor". Men under tidigare år var det som det brukar vara i avlägsna byar och hem, att någon av de äldre kvinnorna i närheten fick göra barnmorskans sysslor vid barnsbörd. Kring sekelskiftet tjänstgjorde Anna Svensson, Sunnemo, och hon var vid Skärgen, när Gustaf Larsson och senare hans syster Erika föddes.

Oreserverat kommer tanken, när man får höra hur ett av Lars i Hästberg barnbarn och dotter till Ludvig Larsson blev examinerad barnmorska: Hörde hon berättas om nybyggerhustrurnas och kanske också upplevde Hilda (f. 1891) vedermödorna vid sådana tillfällen för att bestämma sig för barnmorskans yrke? Någon tjänstgöring blev det inte för henne vid Skärgen, men senare blev hon både bofast och gift i Edebäck.

Utflyttningarna

Bland dem som trodde sig kunna slå sig fram på andra orter gästvänligare än skärgestrakten kan vi nämna:

Av Jonas och Anna Svenssons fyra barn flyttade först Karolina (f. 1866) och Emil (f. 1870) till Munkfors, Ransätters församl.

Stina Larsson hade tre barn och av dem for Karl till Amerika.

Erik Persson - Rååd, änklings efter druckningsolyckan 1877, flyttade med sin familj till Övre Ullerud i augusti 1900.

Maria Olsdotter (f. 1830) tog sina båda pojkar, Lars (f. 1854) och Karl (f. 1861) med sig och for till Norra Råda förs. redan 1887.

Av Axel och Stina Kärrmans fyra barn åkte Axel och Maria till Norrland - troligen Gäfle-trakten - och Anna emigrerade till Amerika.

Per- August Eriksson- Rååd (f. 1866) flyttade med sin hustru Kristina, född Jansdotter och dottern Signe (f. 1892) till Norra Råda församling 1903.

Från Hästberget och till USA emigrerade Lars och Kerstins son Per Larsson (f. 1851).

Karl Johan och Augusta Eriksson flyttade till Buskesberg i Sunnemo församl. 1916 och tog då sina sju barn med sig.

Kvar i det längsta var Anders Jonsson (f. 1856 och död 1923) och Kristina (f. 1857) Äldste sonen Gustaf Adolf fick arbete, gifte och bosatte sig i Munkfors, medan Erhard och Leonard så småningom även de flyttade från sjön.

Man förvånar sig över, då socknens utflyttningsbok blir föremål för närmare granskning, att ej fler av ungdomarna emigrerat till Amerika eller flyttade till Norrland för skogs- och sågverksarbete. I en del fall blev det väl så, att de sökte sig till de angränsande socknarna och i vissa fall därifrån ut i världen. Flickorna gifte sig, någon blev kocka i något skogsarbetarlag, och pojkar råkade ut för skiftande öden. Onekligen kommer frågorna om vart de tog vägen och hur det gick för dem. Chanserna att spåra upp dem bli allt mindre för varje generation och år, men släktforskningen, som breder ut sig mer och mer, kanske kommer att ge intresserade skärgö ättlingar upplysningar.